

HOGYAN BIZTOSÍTHATÓ A GYEREKEK VALÓDI RÉSZVÉTELE?

ALAPVETŐ KÖVETELMÉNYEK

Fordítás: Gerison Lansdown: *Every child's right to be heard. A resource guide on the UN Committee on the Rights of the Child General Comment No. 12.,* Save the Children UK, 2011, p. 152-157.

Ahhoz, hogy a gyerekek részvétele hatékony, etikus, következetes és fenntartható legyen, elengedhetetlen bizonyos elvek és előírások betartása. Mindezek hiányában fennáll annak a kockázata, hogy a gyerekek veszélybe kerülnek, befolyásolják őket vagy nem lesz valós lehetőségük véleményük kinyilvánítására. Az ENSZ Gyermekjogi egyezményének (UNCRC) 1989-es elfogadása óta eltelt idő során összegyűlt jelentős tapasztalat széleskörű egyetértéshez vezetett a 12. cikk hatékony, etikus és érdemi megvalósításának követelményeire. Ezen követelmények beépítése szükséges a tervezés és a gyakorlat valamennyi szintjén, és lehetőség szerint a jogi szabályozási rendszerben is tükröződniük kell.

A 12. cikk megvalósításának alapvető garanciái a UNCRC alábbi általános elveivel összhangban értelmezendők:

- A gyerekek korának és érettségének megfelelő részvételt biztosító és elősegítő intézkedések elfogadása szükséges.
- A részvételnek a gyermek legfőbb érdekét és személyes fejlődésének elősegítését kell szolgálnia.
- Minden gyereket egyenlően, megkülönböztetés nélkül illet meg a részvétel joga.
- Minden gyermeknek joga van a befolyásolástól, erőszaktól, visszaélésektől és kihasználástól való védelemhez.

A gyakorlatban ez azt jelenti, hogy a gyermek részvételének meg kell felelnie a következő kilenc alapvető elvárásnak:

1. ÁTLÁTHATÓ ÉS TÁJÉKOZTATÁSON ALAPULÓ

A gyerekeket teljes, hozzáférhető, a sokszínűségüknek és korosztályuknak is megfelelő információval kell ellátni azon jogukról, hogy véleményüket szabadon kifejezhetik és azt kellő súllyal figyelembe veszik. Tájékoztatni kell őket, hogy részvételük milyen módon fog megvalósulni, valamint annak kereteiről, céljáról és lehetséges hatásáról.

A követelménynek való megfelelés érdekében szükséges:

- A gyerekek részvétele céljának és kereteinek tisztázása. A gyerekek értik, mekkora hatásuk lehet a döntéshozatalra, valamint, hogy a végső döntést ki fogja meghozni.
- Valamennyi érintett (gyerekek, felnőttek és más döntéshozók) szerepe és felelőssége egyértelműen meghatározott, mindenki számára világos, és megegyezésen alapul.
- A célok világosak és a gyerekek egyetértésével kerültek meghatározásra.
- A gyerekek megfelelő információval vannak ellátva, továbbá megfelelően hozzáférhetnek a részvételükről szóló információkhoz.
- Valamennyi „külsős” felnőtt, aki a részvételi folyamatokban érintett tisztában van a gyerekek igényeivel, szerepével, valamint figyel rájuk és nyitott a tanulásra.

- A szervezetek és személyek a gyerekek által felelősségre vonhatók az irányukba vállalt kötelezettségeikért.
- A gyerekek által, életük más szegleteiben tapasztalt nehézségeket és akadályokat megbeszélnek az érintett gyerekekkel, csökkentve ezáltal a lehetséges hátrányos következményeket.

2. ÖNKÉNTES

A gyerekeket sosem szabad kényszeríteni véleményük kifejezésére, ha azt nem szeretnék, és tájékoztatni kell őket, hogy részvételüket bármely fázisban megszüntethetik.

A követelménynek való megfelelés érdekében szükséges:

- A gyerekeknek megfelelő idő áll rendelkezésükre, hogy részvételüket megfontolhassák, a folyamatok pedig úgy épülnek fel, hogy személyes, tájékozott beleegyezésüket adhassák a részvételhez.
- A gyerekek megfelelő információt és támogatást kapnak ahhoz, hogy tájékozott döntést hozhassanak részvételük kérdésében.
- A gyerekek részvétele önkéntes, azt bármikor visszavonhatják.
- A gyerekek egyéb elfoglaltságait figyelembe veszik, ahhoz alkalmazkodnak (pl.: otthoni, iskolai vagy munkai).

3. TISZTELETEN ALAPULÓ

A gyerekek véleményét tiszteletben kell tartani, továbbá lehetőséget kell biztosítani számukra, hogy ötleteket és tevékenységeket kezdeményezhessenek. A gyerekekkel dolgozó felnőtteknek ismerjék el és használják fel a gyermekrészvétel jó gyakorlatait, így többek között a családi élethez, iskolához, kultúrához és munkahelyi közeghez nyújtott hozzájárulásukat. Szükséges továbbá a gyerekek életének társadalmi, gazdasági, környezeti és kulturális közegének megértése. A gyerekekkel vagy gyerekekért dolgozó személyek és szervezetek tiszteletben kell tartsák a gyerekek véleményét a nyilvános eseményeken való részvételük során is.

A követelménynek való megfelelés érdekében szükséges:

- A fiúk és lányok szabadon kifejezhetik véleményüket és azt tiszteletben tartják.
- Ahol a részvételi folyamat a gyerekek nagyobb csoportjának képviselőt teszi szükségessé, a képviselőik kiválasztása demokratikus elvek mentén, diszkriminációtól mentesen történik.
- A munkamódszerek növelik a különböző korú és képességű fiúk és lányok önbizalmát és önértékelését, hogy úgy érezhessék, valós és érdemi tapasztalataikkal valóban képesek hozzájárulni az adott üggyhöz.

4. RELEVÁNS

A gyerekek számára lehetőséget kell biztosítani, hogy az életüket valóban érintő kérdésekben fogalmazhassák meg véleményüket, és lehetővé kell tenni számukra, hogy ebben saját tudásukra és képességeikre hagyatkozzanak. A gyerekek részvételének az ő személyes tapasztalatukon kell alapulnia – azon információkon és meglátásokon, amellyel a gyerekek saját életük, közösségük és más őket érintő kérdések vonatkozásában bírnak.

A követelménynek való megfelelés érdekében szükséges:

- A kérdések valóban relevánsak a résztvevő gyerekek szempontjából, és az ő tapasztalatukra, tudásukra és képességeikre építenek.
- A gyerekeket bevonják a kiválasztás és a képviselő szempontjainak meghatározásába.
- A gyerekeket képességeiknek és érdeklődésüknek megfelelő módokon, mértékben és tempóban vonják be.
- A munkafolyamatok és a bevonás módszerei a helyi segítségnyújtó intézményekre, tudásra és gyakorlatra épülnek, és figyelembe veszik a társadalmi, gazdasági, kulturális viszonyokat és hagyományokat.
- A gyerekek életének kulcsszereplőinek (pl. szülők/törvényes képviselők, gyámok, pedagógusok) támogatását élvezik a gyerekek minél szélesebb körű részvételének elősegítése érdekében.

5. GYEREKBARÁT KÖRNYEZETTEL ÉS MUNKAMÓDSZEREKKEL ELŐSEGÍTETT

A gyerekekkel való együttműködésnek a gyerek képességeihez kell igazodnia. Megfelelő időt és erőforrást kell rendelkezésre bocsátani annak érdekében, hogy a gyerekek megfelelően felkészülhessenek és legyen bátorságuk és lehetőségük véleményük közvetítésére. Tekintettel kell lenni arra is, hogy a gyerekek eltérő segítséget igényelnek, és különböző módokon tudnak részt venni életkoruk és fejlődőben lévő képességeik szerint.

A követelménynek való megfelelés érdekében szükséges:

- A munkamódszerek elősegítik a különböző korú és képességű gyerekek önbizalmának és önképének építését, hogy úgy érezhessék, képesek hozzájárulni az eredményhez, tapasztalatuk és ismereteik relevánsak.
- A részvételi megoldásokat a gyerekekkel közösen határozzák meg, tükrözve ezáltal az általuk kedvelt véleménykifejezési módokat.
- Megfelelő idő és erőforrások állnak rendelkezésre az érdemi részvétel érdekében, és azért, hogy a gyerekek megfelelő támogatással készülhessenek fel a részvételre.
- A felnőttek (ide értve a gyerekek saját szüleit/törvényes képviselőit) számára érthető a gyerekek részvételében rejlő érték, és lehetőségük van támogatóan elősegíteni azt (pl. figyelemfelhívás, visszajelzés és képzések útján).

- Gyerekbarát találkozóhelyeket használnak, ahol a gyerekek biztonságban és otthonosan érzik magukat, valamint hozzájuthatnak a számukra szükséges eszközökhöz. A találkozó helyeknek fogyatékkal élő gyerekek számára is hozzáférhetőnek kell lenniük.
- A szervezeti és hivatalos eljárások a gyerekek igényeinek megfelelően kerülnek kialakításra/módosításra, és a kevésbé tapasztalt gyerekek számára is követhetőek.
- Ahol szükséges, tájékoztatással és képességfejlesztéssel biztosítanak támogatást, hogy a gyerekek, önállóan vagy csoportosan, képesek legyenek a hatékony részvételre.
- A gyerekektől megkérdezik, milyen információra van szükségük, és azt gyerekbarát formában, számukra érthető nyelvezettel (ideértve a látás- és hallássérült gyerekek igényeit), a megfelelő időben elérhetővé teszik számukra.
- Azokban a helyzetekben, ahol a gyerekek anyanyelvüktől eltérő nyelvvel találkoznak, írott anyagok és szakszerű tolmácsolás biztosítja a párbeszédben való teljes körű részvételüket.
- Valamennyi megbeszélés során kerül a szaknyelv használatát, vagy a kifejezéseket világosan elmagyarázzák a gyerekek számára.

6. BEFOGADÓ

A részvételnek befogadónak kell lennie, kerülni kell a már létező diszkriminációt, és elő kell segítenie a hátrányos, marginalizált fiúk és lányok részvételét. A gyerekek nem homogén csoport, valamennyiük számára egyenlő lehetőséget kell biztosítani a részvételre, a megkülönböztetés bármely formájától mentesen. A programoknak kulturálisan érzékenynek kell lenniük valamennyi közösségből érkező gyerek irányába.

A követelménynek való megfelelés érdekében szükséges:

- Minden gyereknek egyenlő lehetősége van a részvételre, és a rendszer úgy van kialakítva, hogy nem tesz különbséget a gyerekek között kor, etnikai hovatartozás, bőrszín, anyanyelv, vallás, politikai vagy más vélemény, anyagi helyzet, fogyatékkal, születés vagy más státusz alapján.
- A gyerekek bevonása, amennyiben lehetséges, valamennyi gyerek részvételét célozza, nem csupán néhányukét: ez jelenti azt, hogy a gyerekeket lakóhelyükön keresik fel a képviselőik központi helyre rendelése helyett.
- A gyermekrészvétel gyakorlata kellően rugalmas ahhoz, hogy igazodni tudjon a különböző gyerekcsoportok igényeihez, elvárásaihoz és helyzetéhez. Ezeket a körülményeket rendszeresen felülvizsgálják.
- A részvétel megszervezése során figyelembe veszik a gyerekek korát, nemét és képességeiket, például a tájékoztatás módjában.

- A gyerekekkel dolgozók képesek olyan légkört teremteni, amely befogadó és nem diszkriminál.
- Nem feltételezik előre, hogy a gyerekek egyes csoportjai mire képesek és mire nem.
- A gyerekeknek egyenlő lehetőséget biztosítanak véleményük kifejezésére, és a részvételükkel zajló valamennyi folyamat eredménye tükrözi hozzájárulásukat, ideértve azokat is, amelyekben felnőttek és gyerekek egyaránt részt vesznek.
- Amennyiben meghatározott számú gyerek vehet részt valamiben, a gyerekek kiválasztják képviselőtársaikat maguk közül demokratikus és inkluzív elvek mentén.
- Megszólítja a gyerekek számára fontos felnőtteket, hogy családi és közösségi támogatást nyerjen a hátrányosan megkülönböztetett csoportok részvétele számára.

7. KÉPZÉssel MEGERŐSÍTETT

A felnőtteknek kellő felkészülésre, készségekre és segítségre van szükségük, hogy a gyerekek részvételét megfelelően segíthessék, így például képességre ahhoz, hogy a gyerekeket meghallgassák, velük együtt dolgozva, érettségüknek megfelelően szólíthassák meg őket. Magukat a gyerekeket is be lehet vonni képzőként a hatékony részvétel előmozdítása tárgyában, és szükségük van készségfejlesztésre, például jogtudatosságuk körében, szervezéssel, forrásgyűjtéssel, sajtókommunikációval, nyilvános beszéddel és érdekérvényesítéssel kapcsolatosan.

A követelménynek való megfelelés érdekében szükséges:

- Valamennyi érintett és vezető számára érthető a gyerekek részvételének fontossága és az ez iránti elköteleződés.
- A gyerekekkel dolgozóknak megfelelő képzéseket, eszközöket és más fejlesztő lehetőségeket biztosítanak a részvétel gyakorlatához, hogy magabiztosan és hatékonyan dolgozhassanak együtt különböző korú és képességű gyerekekkel.
- A gyerekekkel dolgozókat megfelelően támogatják és felügyelik, a gyermekrészvételi gyakorlatukat értékelik.
- Különleges gyakorlati képességek és szakértelem (pl. kommunikáció, facilitáció, konfliktuskezelés vagy multikulturális munkavégzés) gyűlik össze a dolgozói felvétel, kiválasztás, képzés és tapasztalatcsere útján.
- A munkavállalók egymás közötti és a vezetőkkel való viszonya megfelelő viselkedést tükröz, egymást tisztelettel és bizalommal kezelik.
- Bármely vezető vagy munkavállaló részére támogatást nyújtanak, ha számára a gyerekek részvétele jelentős személyes vagy kulturális váltást von maga után, anélkül, hogy ezt problémaként értékelnék.
- A dolgozók kifejezhetik véleményüket és kétségeiket a gyerekek bevonásával kapcsolatban, úgy, hogy ezek előremutatóan kerülnek megközelítésre.

8. BIZTONSÁGOS ÉS KOCKÁZATÉRZÉKENY

Bizonyos helyzetekben a véleménynyilvánítás kockázatokkal járhat. A felnőttek felelősséggel tartoznak a velük dolgozó gyerekekért, és minden lehetséges eszközzel csökkenteniük kell a gyerekek részvételéből származó kockázatokat, így a gyerekekkel szembeni erőszakot, kizsákmányolást és más hátrányos következményeket. A megfelelő védelem érdekében tett intézkedések magukban foglalják egy világos gyermekvédelmi stratégia kidolgozását, mely tekintettel van a gyerekek egyes csoportjait fenyegető konkrét veszélyekre, valamint a segítségkérésüket gátló akadályokra. A gyerekeknek tisztában kell lenniük a védelemhez való jogukkal és tudniuk kell, kihez forduljanak segítségért. A családokkal és közösségekkel való együttműködésnek fontos szerepe van abban, hogy segítse a gyermekrészvétel értékének és következményeinek megértését, és csökkentse a gyerekekre esetlegesen leselkedő veszélyeket.

A követelménynek való megfelelés érdekében szükséges:

- A gyerekek védelemhez való joga kitüntetett szereppel bír a gyerekek részvételének megtervezése és szervezése során.
- A résztvevő gyerekek tisztában vannak az erőszakkal szembeni védelemhez való jogukkal, és tudják, hova forduljanak segítségért.
- Képzett, tájékozott személyeket jelölnek ki a gyermekvédelmi helyzetek kezelésére és koordinálására a részvételi folyamatok során.
- A részvételt szervezők rendelkeznek gyermekvédelmi irányelvekkel, amely valamennyi részfolyamatra külön-külön kitér. Ezeket az irányelveket megfelelően kell kommunikálni, hogy a folyamat minden résztvevője ismerje.
- A kockázatok csökkentése és a visszaélések elkerülése érdekében megfelelő garanciák kerülnek kialakításra (pl. a gyerekeket mindvégig megfelelően felügyelik és védik, az otthonuktól eltérő tartózkodással járó programok esetén kockázatfelmérés készül; a gyerekeket védik a kortárs bántalmazástól).
- A szervezők tisztában vannak jogi és erkölcsi kötelezettségeikkel és felelősségükkel (pl. saját viselkedésük tekintetében vagy ha mások nem megfelelő viselkedéséről hallanak). A rendkívüli események jelzésére megfelelő rendszer működik, melyet a szervezők ismernek.
- A gyermekvédelmi eljárások felismerik az egyes gyerekcsoportokat veszélyeztető körülményeket és a segítségkérésüket nehezítő többletakadályokat.
- Alapos kockázatfelmérés készül a gyerekek részvételével, felszólalásával, kampányolásával vagy érdekvédelem érdekében kapcsolatban. Az azonosított veszélyek alapján szükségessé válhatnak a gyerekek kilétét védő, akár hosszú távú intézkedések (pl. segítség a környezetükbe való visszailleszkedéshez).
- A gyerekek által rendelkezésre bocsátott információk felhasználásához a gyerekek beleegyezését kérik, a bizalmas adatokat pedig mindvégig őrzik.
- Hivatalos panaszmechanizmus működik, hogy a résztvevő gyerekek a részvételüket érintő bármely helyzetben panasszal élhessenek. Ezen mechanizmusról a gyerekeket számukra érthető nyelven és módon tájékoztatják.

- Nem készül kép vagy videofelvétel a gyerekről annak kifejezett és specifikus hozzájárulása nélkül, illetve nem kerül az nyilvánosságra.
- Eltérő megegyezés hiányában nem lehetséges az adatok gyerekekhez vagy csoportjaikhoz való visszakövetése.
- A kötelezettségekkel, biztonsággal, utazással és betegbiztosítással kapcsolatos felelősségi köröket tisztán kijelölték és előre megtervezték.

9. ELSZÁMOLTATHATÓ

Az utánkövetés és értékelés kulcsfontosságú. Bármely kutatás vagy konzultációs fórum esetén például tájékoztatni kell a gyerekeket, hogy nézeteiket miként értelmezik és használják fel, valamint amennyiben szükséges, lehetőséget kell biztosítani számukra, hogy az eredményeket megkérdőjelezhessék vagy befolyásolhassák. A gyerekek világos visszajelzésre jogosultak arról is, hogy részvételük miként befolyásolta a végkifejletet. Ahol lehetséges, biztosítani kell számukra a részvételt az utánkövetés folyamataiban vagy eseményein. Az ellenőrzés és értékelés, amennyiben lehetséges, a gyerekek részvételével kell megvalósuljon.

A követelménynek való megfelelés érdekében szükséges:

- A résztvevő gyerekek már a lehető legkorábbi fázistól kezdve befolyásolhatják a részvételi folyamatok tervezését és tartalmát.
- A gyerekeket támogatják az utánkövetésben és az értékelésben való részvételben.
- Az utánkövetés és értékelés már a tervezési fázisban is megjelenik, és valamennyi részvételen alapuló folyamat szerves részeként kezelik.
- A gyerekeket támogatják abban, hogy tapasztalataikat megoszthassák kortársaikkal, helyi közösségeikkel, szervezetekkel és bármely olyan kezdeményezéssel, amelyben részt vesznek.
- A gyerekeknek gyors és világos visszajelzést adnak részvételük eredményéről, illetve a lehetséges további lépésekről.
- A visszajelzések valamennyi résztvevő gyerekhez eljutnak.
- A gyerekeket megkérdezik a részvételükkel kapcsolatos elégedettségükről, fejlesztési javaslataikról és meglátásaikról.
- Az ellenőrzés és értékelés eredményét a gyerekek számára is eljuttatják, hozzáférhető és gyerekbarát módon, visszajelzéseiket figyelembe veszik a jövőbeli részvételi folyamatok során.
- Az értékelés során feltárt hibákat elismerik, és elkötelezettek abban, hogy a levont tanulságokat felhasználják a jövőbeli részvételi folyamatok fejlesztésére.
- A felnőttek értékelik, miként sikerült értelmezni és bevezetni a gyerekek preferenciáit és javaslatait az irányelveikbe és programjukba.
- A támogatás fenntarthatóságát megbeszélik a gyerekekkel. A felnőttek világos visszajelzést adnak a gyerekeknek arról, hogy milyen mértékben tudják támogatni a gyerekek jelenlegi kezdeményezéseit és szerveződéseit. Amennyiben a támogatás fenntartása nem lehetséges, segítenek felvenni a kapcsolatot más szereplőkkel, akik segíthetnek nekik.

